

perantem, non errore haec torum, qui omnia putant animantia; sed majestate conditoris, que apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt. » Sic et Rabanus. Mysticus Hugo : Christus, inquit, placat et pacat abyssum, cupiditatem et ambitiones humane. Nota : *et plantavit significat insulas in mari plantatas esse, et eminere quasi arbores. Sicut enim Deus, Genes. ii, in paradiso plantavit variis arbores : sic idem in mari plantavit variis insulis, quae mare ornant, sicut arbores paradisi sum : et sicut hic paradiiso, sic insulae mari quasi Dei horum insertas et quasi inoculate sunt. Rursum *et plantavit significat* insulas firmatas et radicatas esse in mari, sicut plantae radicantes in terra; quod sane mirum est : mare enim in perpetuo est motu et fluxu. » Unde mare a meando dictum est, ait Rabanus, quod semper eat et redeat. Denique *et plantavit* significat insulas instar plantarum esse fertiles magnasque et multas frugum fructuumque species producere; circumfluentes enim mari et aqua undequaque. Hinc « insulae » dicuntur quasi « in salo », id est mari, posite, ait Sextus Pompeius, et S. Isidorus, lib. XIV *Origin.* cap. vi.*

Porro, quantum in mari sit insularum decus, quamque ad miraculam admirabilem Opus eius, ex eam regina, Sicilia inquam, docet Plinius, lib. III, cap. viii: « Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicana Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra, triangula specie : circuila patens, ut auctor est Agricola, 638,000 passuum : quandam Bruto agro coherens, mox interfuso mari avulsa 12,000 in longitudinem freto, in latitudinem autem 1,500 passuum juxta columnam Rheimam. Ab hoc dehincendi argumento, Rheimi Greci nomen dedere oppido, in margine Italie sita. In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare voracissimum, ambo clara sevicia. Ipsiis Triquetra, ut diximus, promontorium Pelorus vocatur, adversus Seyllam vergens in Italiam; Phachynum in Graeciam 144,000 ab eo distante Peloponneso : Lilybeum in Africam 180,000 intervallo a Mercurio promontorio, et Caraliano Sardinie 120,000. » Et mox : « Promontorium Drepanum, colonia Tauronum, que ante Naxos, flumen Asines, nomen *Ejuna* nocturnis miruiscendis. Crater ejus patet ambitu stadiorum 20. Favilla Tauronum el Catania usque perenni fervens, fragor vero ad Maroneum et Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Ulyssis, colonia Catana, flumina Symethum, Terrias, intus Lestrygoni campi. Oppida, Leonini, Megaris, annis Pantages, Colonia Syracuse, cum fonte Arethusa. »

Mysticus, Dominus Jesus pacat maria tentationem et tribulationem, imo ipsa maria procellatum viris Religiosis navigantibus in Indias, Japones et Sinas, ut ipsius fidem dissemint: atque in ipsis fundat insulas, puta Ecclesia fidelium, que cum undique mari infidelium et persecutor-

rum cinguntur, permanent tamen, solidaque consistunt ut insulae, immo ut horti et paradiisi omni gratiarum dare, omnibus virtutum fructibus vernantes. Eia ergo, Apostolice Argonauta, qui ad Indos navigas, qui immensa marium spatia Iesu amore et zelo emetris, magnos cape ammos. Non te perdidat Oceanus vastitas, non consternet fluctus ad sidera quasi sessi attollentes : Jesus melior nauclerus quam Jason, tibi adest : illo duce quid trepidas? si aestus, si frigora, si malacia, si venti configitant et affligant; Jesus aspice, Iesum invoca : Jesus imperat ventis et mari. Si syrtes, si vada, si naufragia imminent, dico : Tibi navigo, mi Jesu, tibi vivo, tibi morior. « Omnimodo periculorum Christus solutio est, » ait Cyrilus Alexandrinus. Si piratae, si reticuli ingravent, dico cum S. Athanasio : « Dominus protector vite meae, a quo trepidabo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exsurgat adversum me prelum, in hoc ego serabo. » Si mors, si carcer, si martyrium, si ignes imminent; haec pro te sustinet Jesus, ac rursum in te pro te et pro te sustinebit, si eum ut nomine, ita imitatione et opere referas et preferas. « Consortium enim meretur nominis, qui consortium meretur et operis, » ait S. Ambrosius, serm. 2. Socius es Iesu, socius esto tribulationum, socius laborum, socius vita et mortis, ut socius sis felicitatis et gloriae: « Si enim compatimur, et conglorificabimur. » Et : « Sicut socii passionum estis, sicut eritis et consolations. » II Corinth. i, 7. Ergo « quibus lorica est Christus, hostium vim non timet, » ait Ennodius.

26. QUIT NAVIGANT MAR, ET NEARANT PERICULUM EJUS : ET AUDIENTES AURIBUS NOSTRIS ADMIRABIMUR — cum et enarrari audiemus. Ita Romana. Alii cum Grecis legunt admiramur, in presenti; Tigurina : Qui navigant mare, narrant pericula ejus, que nos miramur audita auribus nostris. Alludit ad Psalm. cxv : « Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis. Ipsi viderunt opera Dei, et mirabilia ejus in profundo. »

Hinc Cato, ait Plutarchus, aiebat se trium pertinere : *primo*, quod ullo die in hac vita tam frangili et instabilis mansisset intestatus; *secundo*, quod feminis secretum credidisset; *tertio*, quod mari se commisisset, eoque navigasset, que poterat terrestri itineri profici. Aliorum sapientum haec de re gnomas recetivit, Thren. ii, 13.

Mysticus Rabanus : Mare est hoc siveulum plenum tentationibus et periculis : « Ubi diabolice, inquit, sine numero serpentes, probantur insides, malitiaque demonum velut quibusdam fluctibus animalium instabilitate commovet. Mare enim ipse redditum, dum naufragare compellunt; quia non est dubium illum undas immanissimas pati, qui mergitur gurgite peccatorum. »

27. ILLIC PRECLARA OPERA, ET MIRABILIA, VARIA ESTIARIUM GENERA, ET OMNIVM PECORVM, ET CREATORVM BELLUARVM. — Grace, xiiii; xxviii, id est crea-

rum vel natura celorum : hi enim ob vastitatem vocantur bellae; Complutensis pro xiiii, legunt xiiii; id est discretio celorum. Pro praeclaris grace expedita, paradoxa. Complutensis : *inopinata*; Romana : *incredibilis*; Tigurina : *miracula*; Graeca Romana sic habent : *Illi incredibilita et admirabilis opera*; *varietas omnis animalium, creature celorum*; Tigurina : *Incredibilis sunt ibi miracula; omnigena varietas animalium, et natura celorum.*

Noster forte pro xiiii, legit xiiii; id est natura celorum. Mira est enim coru natura : *primo*, in magnitudine tam vasta; nam in indicie mari sunt balena : *quaternum jugerum*, » ait Plinius, ad. IX, cap. iii; *secundo* : Ora balene in frontibus, ideoque summa aqua natantes in sublimis nimbos afflant, » ait Plinius *ibid.* cap. vii; *tertio*, mira est balenarum cum orci pugna, quam ibidem describit Plinius; *quarto*, mira est species celorum; multa enim, eaque valde diverse sunt celorum species, quas recentent Aldrovandus et Rondeletius, lib. *De Piscibus*; *quinto*, balena cum sit tanta mole carne, gaudet tamen luce et solo : unde aliqui dictam censem balenam *magis et sic pia dilucida*, quod ad lucem advolvit, et in luce solis apriari gaudent : est aliis balene densa etyma, que recentet Aldrovandus, cap. *De Balena*; *sesto*, balene, utpote cœanticus, iter dirigit musculus pisces, quem natura ei providit, ducentem via dicit : ita Plinius, lib. IX, cap. LXI. Amictie exempla sunt, inquit, balena et musculus : quando prægravis superciliorum pondera obrutis ejus oculis, inferinta magnitudinem vada prenatans demonstrat, oculorum vice fungitur; *septimo*, balene fistulam habent pro brachis; *octavo*, balene cum felis ab aqua defectum terra adherant, aquam instar fluvii ore receptam in eos ejaculator, ut nasci possint, itaque eos periculo liberal: testis Philostrius, lib. *Il Vida Apollonii*; *nono*, oculi balene capitis humani magnitudinem superant, et quatuor ulnis a se in vicem distant; *decimo*, balene nonnullae in ventre continent ambram. Plura vide apud Aristotelem, Aldrovandum et Rondeletius.

Sepimum, quod in mari sit creatura belluarum, » id est celorum; *varias enim celorum species et monstra producit*. Porro certi sive balene ita subinde grandes sunt et immanes, ut non tantum quatuor elephantes adiquent, sed et domos, palalia, ipsasque insulas representent. Igittu pisces marini, ait Aldrovandus, maximus sunt inter animalia, aves minime, terrestria magnitudine sunt mediocre. Quia mare tam vasta corpora sustinere et alere potest, que non possit alere terra, multo minus aet: ideoque aves, que vivunt in aere, sunt minime. Insper mira est indoles et sagacia piscium: ut alia taceam, delphinus adeo civilis et ingeniosus est, ut homines amet quasi fratres, musica delectetur, in parentes sicut pectorum socius, beneficiis gratias, relia sua astuta evadat. Plura de ejus prudentia et sagacitate habet Aldrovandus. Delphinus tranquillo mari colludentes, tempestatem praesagire,

porro plura sunt mirabilia et quasi miracula maris, que Dei creatoris magnificientiam assidue nobis inclamat et celebrant. Primum inter ea est, immensa mari varietas, longitudinem, scilicet latitudinem et profunditas, ob quam vocatur abyssus, quasi profundum sine fundo.

Secondum, maris tempestates et fluctus, qui aliquando in celum quasi ad sidera videntur assurgere, et mox subsidere, ac in profundum quasi barathrum demergi. Rursum fluctuum collisiones, rugitus et fragores; ut leones rugientes, vel tonitrus sese collidentes tibi audire videaris, qui sane navigantibus periculum aque ac horrem creant.

Tertium, quod in elemento tam instabilis et fluxo stabilitate sint insulae.

aīt Plinius. Hinc p̄tē fabulantur homines in delphinos transmutatis. Denique delphis rex maris nuncupatur. Cur? an qui velocissimum omnium animalium, octor volucrē a telo, teste Plinius, lib. IX. cap. viii?

Octavum, est maris motus. Nam mare ab Oriente in Oceanum fluit. Deprehenderunt id Hispani ex Hispania navigantes in Indianum Occidentalem, quod iter conficiunt uno mense, quia secundo mari navigant: redeunt vero ex India in Hispaniam, indigent spatio quatuor mensum, quia adverso mari et contra eum videntur oceanum navigant. Habet et mare tres alios motus, quos rescent nostri Conimbricenses, tract. VIII in Meteora, cap. viii. Porro motus mariis ab Oriente in Occidentem: a sole enim et celo vis occulta in Oceanum infundit; que mare versus eamdem partem rapit.

Nouum est, aīstus maris, quo mare reciproca agitatione nunc ad littus accedit, nunc in se reddit subitque. Aīstus hujus causa est luna; hec enim mari et humidis dominatur: unde mare cum luna ab Oris usque ad Meridiem fluit et crescit, reiūt vero cum luna a Meridiē ad Oceanum declinat. Rursus cum luna ab Oceanis sub terra ad noctis fastigium, sive ad punctum Meridiē oppositum procedit, crescit quoque fluitque mare; at dénum a nodis fastigio usque ad ortum cum eadem decrescit et refluit. Ita S. Basilius, VI Hexaem., S. Ambrosius, IV Hexaem., D. Thomas, Scotus, et passim Philosophi. Mirabilis est aestus Euri, qui septies per diū fluit et refluit, cuius causam cum percipere nequirt Aristoteles, dictior tadio et labore confectus, illic diem suum obliuise. Unde illud: « Aristoteles non capit Euriptum, sed Euriptus capi Aristotelem. »

Decimum est, mari purgatio. Plinius, lib. II, cap. xviii, aīt omnia maria purgari plenilunio, quedam statim diebus, intellige potissimum: nam maria quovis anni tempore tunc alia, tum superfluitaria corporis in littis expundi. Cadaveria enim recentia mari injecta primo ad vadum ferruntur, deinde post aliquot dies emergunt et supernant, donec fluctu volente ad oram maritimam ejiciuntur. Esto ergo mare ob sordes influentes sit impurum; quā de causa Pythagoras dixit mare esse Saturni lacrymas; tamen id ipsum per se puritatis amans seipsum purificat et iustrat.

Undecimum est, quod mare locum situmque mutat. Unde loca nomina, in quibus olim fuit terra, nunc occupat mare; et vice versa. Sic Delos et Rhodus ex aquis denū exstītūt dicuntur. Sic ultra Melon emerit Amaphi, inter Lemnum et Iellesponum sita. Sic nomina illa insula facta sunt, quae anteā cohærebant continentem: nam Sicilia ab Italia avulsa dicitur, Cyprus a Syria, Eubea a Boetia, Besbycum a Bithynia.

Duodecimum est, maris littus, quod mare intra

alveum suum coereat, ut licet exstinet, non tam limites littoris sibi a Deo præstitutis translati, juxta illud Job xxxviii, 8: « Quis conculcas ostia mare? » Et responsio, vers. 10: « Circumdedi illud terminis meis, et posui vēdēm, et ostia; et dixi: Usque huc venies, et non procedas amplius, et hic confringes humentes fluctus tuos. » Denique mare est quasi mundi venter. Id dōcēnt versus Macrobiiani, qui ita mundi molam homini, ejusque membris adæquāt:

*Creatis mundus caput est, mare venter opacum.
Terra pedes, uersus versator in æthere summo,
Læxi oculi quam soli habet splendens imago.*

Igitur colsum est magni hujus hominis caput, mare est venter, terra sunt pedes, auris est aer, oculi sunt radii solis. Sicut enim homo est macrocosmus, sic vicissim *oceanus*, id est mundus, est magnus homo.

Quocumq; quoties mare videmus, audimus, legimus, attollamus mentis oculos ad Deum maris auctorem, ejusque in mari omnipotentiam, sapientiam, bonitatem contemplamur et admiramur, dicamusque cum Psalmo: « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti: impleta est terra possessionis tua. Hoc mare magnum, et spatiuum manibus (stibibus): illuc repulsa, quorum non est numerus, Anima maris posuila cum magnis: illuc naves pertransibunt. Braco iste, quem formasti ad illudendum et: omnia a te exspectant ut des illis escam in tempore, » Psal. cii, 24.

28. PROPTER IPSUM CONFIRMATUR EST ITINERIS FINIS, ET IN SERMONE EJUS COMPOSITA SUNT OMNIA. — Graece ἀρχαία νάνα, id est constant omnia. Lyranus et Dionysius hec referunt ad littora maris, que mare continent et constringunt, ne exundet, q. d. *Propter ipsum*, scilicet abyssum (abyssus enim græce tam est nomen masculinum quam femininum), hoc est Oceanum, restringendum, *confirmat*, id est firmiter positus, « est finis » et terminus « itineris », quasi fluxus et motus illius; ultra quem non progreditur ut terram occupet, puta littus, juxta illud, Psal. cii: « Terminus posuisse, quām non transgredierint: neque converterent opere terram. »

Verum *et propter ipsum*, vel, ut græco est, *ἀπότοις*, id est *per ipsum*, potius referunt ad Deum: Deo enim, non mari competit id quod sequitur: « Et in sermone ejus composita sunt omnia. »

Igitur « itineris finem » vocat finem creaturarum, ad quem scilicet singula suo quasi itineri continuo tendunt et pergunt; quia hic aīs a Deo « confirmatus », id est firmiter positus et stabilitus est, q. d. Omnes creature sunt in perpetuo motu et itineri ad finem suum tendunt, nec desistunt donec eum assuequantur; nam, ut dixi, sol, luna et stelle sunt in perpetuo motu: nix, ros, pruina, venti, etc., assidue descendunt vel perflant ter-

ram, idque ob firmam cuique præstitutum et prōsum; quid ergo ad finem sui itineris et motu firmiter tendunt, sūmque consequantur, hoc est per Deum tanquam causam finalē, quia Deus est ultimus omnium creaturarum et motuum finis. Omnes ergo creature per diversa itinera ad diversos fines proximos tendunt; sed omnia haec tandem coeunt in Deo, qui est ultimus omnium finis, ut scilicet in omnibus clueat et laudetur eius bonitas, potentia, sapientia, justitia, etc. Hinc omnes creature re ipsa dicunt illud S. Augustini: « Creatus nos, Domine, ad te; et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. »

Unde pro *confirmatur est*, codices manuscripti legunt *consummatum est*, q. d. Deo dūca omnia ab eo creare, consequentur suum finem, ad quem dirigitur, et instincta nature sibi a Deo indito, suscipit sponte quasi feruntur et currunt: ibi enim consummator eorum creatio, natura et bonus. Quodirea explicans subdit: « Et in sermone ejus composta, » id est disposita, ordinata, « sunt omnia, » scilicet rerum omnium principia, media et fines inter se ita apte a Deo sunt composta, ut unum recipiant alterum, eoque firmetur, finatur et perfiratur, ita Palauus. Sensus, inquit, est, q. d. Iter creaturarum omnium confirmatur, et prospere succedit propter Deum. Quia enim Dei finis est omnium, ideo que in fine suum prospere veniunt, Dei causa veniunt: est enim ipse a et o. principium et finis. Ergo confirmari finem itineris, est rem firmiter ad finem venire; si ergo veniunt arbores ad fructum matutilem, si sceleris maturescunt, si animalia perfidientur, propter Deum perfidientur; ut scilicet ipsi grāla sint, ejus obedientia voluntati. Diolum enim est: « Omnia propter seipsum operantur est Deus. » Addit Author, non solum Deum esse finem omnium creaturarum, sed et medium eorum; quia in sermone et dicto ejus omnia sunt composta, constituta et stabilita. Ergo non solum Deus est principium et finis rerum, sed et medium, per quid vita rerum consistit. Igitur *ex ipso*, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.

Mystice Rabanus: « Propter ipsum, inquit, hoc est Filium Dei, confirmatus est ordinatum centrum rerum, et terminus constitutus est seculi: quia sicut ab ipso verbo Dei universa originem accepit, sic et in ipso finiuntur. Ipse enim in Apocalypsi, cap. xii, vers. 13, aīt: Ego sum « et o. principium et finis. »

Ad sensum jam datum accedunt Graeci, quae sic habent: *ἀπότοις τελέσθαι τις απότοις*, id est *per ipsum bene diriguntur*, vel *prospere succedit, finis ejus*; Romani pre *τελέσθαι* legentes *τελέσθαι* vertunt: *Per ipsum prosper successus finis ejus*, vel *propter ipsum finis ejus prosperitas est*; quod eodem redit, q. d. Per hanc omnia dirigitur opus quodlibet, sive res qualibet ab eo creata, prospere inedit, et in suum finem feliciter tendit, eumque assecutur.

Tigurina: *Omnia per eundem consequuntur felicem finem suum, et constat ipsis imperio. Noster pro x̄tō legit ἀπότοις, id est itineris; et sic pulchra est paronomasia inter ἀπότοις et ἀπότοις, q. d. Singula res Deo dirigente in sua ἀπότοις, id est via et itinere, habent ἀπότοις, id est felix iter et prosperitatem, qua sum terminum et finem assequuntur.*

Alter legunt Complutensis et nonnulli alii, nimirum sic: *δι τὸν ἀπότοις ἐπέδηται ἡ ἀπότοις: ἀπότοις, id est propter ipsum prosperatur et prosperat, sive bene recte diriguntur et dirigunt Angelus ejus, q. d. A Deo et per Deum habet Angelus qui preest mari, vel Angelus qui preest toli universo, ut recte per se et suos Angelos, hominesque sibi subordinatos illud regat et gubernet: quia ipse vicissim regatur, gubernatur et prosperatur a Deo.*

Verum prior lectio aprior veriorque est, sive conformis est Vulgata Latina. Videtur enim ex ultimo aīdō est in *ἀπότοις*, connexo cum *τελέσθαι*, cum id non intelligeretur, conflatum et corruptum *ἀπότοις*. Suspicatur Vatablus in Hebreo Siracidis senioris fuisse *τελέσθαι μελαζθο*, id est *opus ejus*, scilicet feliciter succedit, pro quo in margine scriptum fuerit *τελέσθαι ματαζη*, quod Angelum ejus significat.

Porro Graeci codices hic mīre variant. Nam præter duas lectiones jam recensitas, Aldi Mamei codex habet: *δι τὸν ἀπότοις τελέσθαι τις απότοις, id est propter ipsum, vel ipsa, finis ejus suave odorē habet*; Germanicus: *δι τὸν ἀπότοις τελέσθαι τις απότοις: απότοις, id est propter ipsum (Dominum) prospere diriguntur finis eorum.*

29. MULTA DICENUS, ET DEFICIENTIS IN VERBIS. — ¶ q. d. Licet multa dixerimus de operibus Dei, tamen deficientis in his recensendis, explicandis, laudandis et celebrandis. Vide novem consideranda et admiranda in operibus Dei, que recensuit, Genes. i, 31. Porro quisque omnia et singula Dei opera considerare debet, ac si sibi soli ea facisset: sic enim sibi servient, ac si soli servirent: atque Deus ita illi intendit, ac si soli intendaret, solusque curam gereret, atq. S. Augustinus in Soliloquias, cap. xiv. Preclarus S. Basilus, homil. II Hexaem.: « Universa, inquit, haec mundi moles perinde est ad liber littoris exaratus, palam contestans ac depreducens gloriam Dei, illiusque augustissimam majestatem encomians tibi intellectuali creature, ut scilicet in eo nunc Dei sapientiam, nunc bonitatem, nunc omnipotentiam, nunc alia attributa contemplandis, admirandis, colas et reverearis. »

CONSUMMATUM AUTEM SERMONUM, IPSE EST IN OMNIBUS, — q. d. Cum non possimus omnia Dei opera verbis enumerare et celebrare, finis et summa verborum et sermonum sit, quod Deus est in omnibus, adeoque Deus est omnia: quia omnium est principium, medium et finis, omnium est causa efficientis, conservans et finalis. Graeci enim est, *κυριακά λέγεται πᾶν ἀπότοις*, id est *finis autem*

dicitur, ipse est omne. Clare Tigurina: *Dixerimus multa (de Deo Deique operibus), nec tamen satisficerimus: ceterum summa dictorum est ipsum esse omnia.* Deus ergo est $\tau\bar{\alpha}$, id est omne, universum. Complutensi et Romana vertunt ut Noster: *Ipse est in omnibus*, quia, scilicet, Deus formaliter non est omne; Deus enim non est sol, non celum, non aer, non equus, etc., sed causaliter Deus est omne; quia in omnibus est presentes, ea efficiens, conservans, dirigens, movens, gubernans, et in omnibus mirabilem se exhibens. Jansenius vertit: *Consummatio verborum, ipse est universum*, hoc est summa dictorum et discendum de operibus Dei est haec: Deus est omnia, hoc est omnia ad ipsum referuntur; omnia ei tribuenda, et quod sunt, et quod perdurent, et quod aliquid perficiant: ipse est omnium principium, medium et finis; et quo omnia per quae omnia, et in quo omnia, ipse est qui in omnibus est attendendus. Itaque in nostra lectione illud, « in omnibus », non est jungendum cum sequentibus, ut multi distinguunt, sed cum « ipse est »: et est punctus facilius post *Consummatio autem sermonum*; ut sit sensus: *Summa omnium, et ut summatis dicam, ipse est in omnibus, quomodo et de Christo dicitur a Paulo, quod omnia in omnibus adimpit.* In hunc modum: *Consummatio verborum: ipse est omne, » sive ipse est universum. » Quod verbum habet frequenter dictum a Mercurio Trismegisto: ut videre est in *Dialogo* ix. et x., sed maxime in *Pimandri*, ubi ait: « Ut veritatem liquidam fateamur, Deum esse caneta fatchimur. » Neque vero ab hac Theologia multum Paulus abhorret, cum ait: « Tunc Filius subiectus erit ei, ut sit Deus omnia in omnibus. » Et Joannes dicens: « Quod factum est, in ipso vita erat; » id est omnes res factae, in ipso sunt vita. Alius etiam Iude Salomon, cum Spiritu Sancto vocavit mundum subilem. Qui locus explicat omnia. Sane mundus hic corporalis est, omnia corporalia corporaliter complectens. At Deus est mundus melior, omnia corporalia incorporaliter et immutabiliter continens: ut melius simus omnes in Deo, quam in nobis. Ideo Deus est omnia eminenter. Ideo est principium, medium et finis; ideo via, veritas et vita. Cum ergo noster Auctor ait: *Summan omnia esse, quod Deus sit in omnibus, intellige*, ut principium, medium et finis: rerum causa, scilicet efficiens, conservans et finalis universorum, ait Paulus: in quo tandem corrigit, quod $\tau\bar{\alpha}$ mundus, *Sap.* vii. 23, videatur accipere pro orbe vel universo, cum « mundus » ibi idem sit quod purus: greci enim est *τόπος*, esto Sapientia *ibid.* vers. 16 et 18, significet Deum Doliques: *potestim omnia que in mundo sunt confinere et complecti, ac consequi enter Deum esse mundum transcendentalē.**

Hinc rursum Deus est consummatio uiri rerum, ita et sermonum omnium: tum quia sermoci-

nando et laudando res creatas, implieite sermonem et laudamus Deum eorum opificem et crearem: tum quia omnium cogitationem, operum et sermonum nostrorum scopus, finis et centrum debet esse Deus; at cum S. Dominico et S. Thomas Aquinate, « omnis sermo noster sit cum Deo, vel de Deo, » vel formaliter et expresse, vel virtute et implieite. « In manu enim illius, et nos sermones nostri, » *Sap.* vii. 16.

Symbolice, « Consummatio sermonum, ipse est in omnibus. » *Primo*, q. d. Deus est qui omnes sermones, id est omnes res quas sermonem eloquimur, consummat, id est perfectit. Rursum consummat, id est ad finem perducit, ut suo cursu peracto cesseret, terminetur et desinat, iuxta illud, *Psalm.* cxviii: « Omnis consummations vidi finem: latum mandatum tuum nimis, » q. d. Deus omnia consummat et finit, ac solus post omnia superest, quasi rerum omnium terminus et consummatio, in qua omnia finiuntur et desinunt, ut flumina labuntur et deflunt in mare. Unde greci est *τέλος*; et $\tau\bar{\alpha}$, id est ipse est omnia. *Secundo*, proprius sermonum consummatus est Deus; quia omnes sermones de creaturis sunt incompletus, imperfectus, nullus; quia ipse creature sunt multa et imperfecta: at sermo deo est consummatus et perfectus; quia ipse in se quaevaversum est consummatus et perfectus, immensus et infinitus.

Tertio: Deus est $\tau\bar{\alpha}$, id est omne et omnia: tum quia Deus formaliter in se habet oceanum et plenitudinem eius, puta omne esse, omne vivere, omne saperre, omnem potentiam, omnem majestatem, omnem fortitudinem, omnem gloriam, etc. tum quia eminenter continet res omnes; tum quia causaliter est omne, omnia enim creat et effect. Deus ergo est $\tau\bar{\alpha}$, id est omne et omnia: quia ipse est $\tau\bar{\alpha}$, id est ens primus essentiale, immensus: a quo omnia alia entia necessaria et essentialiter pendent, adeo ut, si per impossibile non esset Deus, impossibile foret omne aliud ens. Hinc fit ut omnes ens pendeant a primo ente a Deo, sicut radii pendent a sole, calor ab igne, imo longe magis: adeo ut res qualibet magis pendaat a Deo et esse divino quam ab esse proprio. Sio ergo Deus est prima entitas, prima veritas, prima sanctitas, prima lux, prima beatitas, prima suavitatis, prima vita, prima ratio, prima mens, etc., a qua ceterae omnes que sunt et esse possunt, ita necessario pendent, ut, si illa non esset, nulla aliarum esse et existere posset; quia ab illa prima velut ab idea sua et causa essentiali fluidit omnis creatura entitas, veritas, sanctitas, vita, mens angelorum, hominum, et rerum omnium. Tanta est divinitas, tanta Deus noster, tanta creaturarum a Deo dependientia. Ipse ergo est $\tau\bar{\alpha}$, ipse est omne esse tam sumum, quam creaturarum omnium. Unde ejus nomen est « Iehova », id est « qui est », vel « ego sum qui sum », *Ezodus*, iii. 14, et vi. 3. Vide ibi dicta.

Mine fit ut Deus sit fundus, anima, spiritus et quasi corpus rerum omnium, totiusque universi. Ipse enim in creaturis quasi umbras conservat, continet, sustinet: que aliqui, nisi a Deo assidue conservarentur et continerentur, in sumum nihilum, e quo a Deo educere sunt, relaborentur. Sic ergo umbra magis pendent a corpore illas spargente, quam a seipso: sic multo magis creature omnes pendent a Deo, quam a seipso: at omnes illi confitent et dicere debeant cum S. Francisco: « Deus meus et omnia, » tu es meum et remunum $\tau\bar{\alpha}$.

Igitur Deus est $\tau\bar{\alpha}$, *primo*, localiter, quia omnia universi loca permeat et occupat; ulti potius qui sit ubique per essentiam, praesentiam et potentiam. Unde ipsa quast est primum et irrecreatum spatium, sive locus immensus recipiens et loca et locata omnia, ut pulchre docet noster Lessius, lib. II *De Attributis divinis*, cap. ii, ex S. Dionysio, cap. I *De Divin. Nomin.*, ubi Deus vocat « sedens et fundum, in quo omnia firmantur et recomplicantur. » Quare totus mundus est in Deo, sicut parvula spongia in vastissimo mari: vel sicut globulus vitreus in lumine solis; quia ab eo undique penetrant et ambitur.

Secondo, Deus est $\tau\bar{\alpha}$ arithmeticæ: quia omnes rerum species, numeros, gradus, ordines in se continens, singulis suum numerum, speciem et gradum clariunt, iuxta illud: « Omnia in mensura, et numero et pondere dispositi, » *Saintentis*. *xi*.

Tertio, Deus est $\tau\bar{\alpha}$, metaphysice: quia ipse est ens entium, essentia essentiarum omnium, actus actuans potentias rerum omnium. Audi S. Dionysium, *De Divin. Nomin.* cap. I: Deus, ait, est « omne principium, omnis finis, vita omnis, omnis immortalitas, omnis sapientia, omnis ordo, omnis concentus, omnis vis, omnis conservatio, omnis firmitas, omnis distributio, omnis intelligentia, ratio, sensus, habitus: omnis status et motus, omnis connexio, omnis temperatio, omnis amicitia, omnis convenientia, omnis divisio, omnis terminus, ceteras omnia. »

Quarto, Deus est $\tau\bar{\alpha}$, physice, quia ipse est natura naturans naturarum omnium: ipse enim cuique summa naturam, naturae doceat dicitur: sicut enim lux a candela lumen, rivus a fonte aquam sumam haurit: sic omnis res sua naturam a Dei natura emendat et accipit. Unde Plato censuit Deum esse animam mundi, quem secutus Virgilus sic de eo canit:

Spiritus intus sit, totangue infusa per artus
Mens agit molem, et magno se corpore miset.

Quinto, mathematics et optio. Si enim mentes abstractas a materia, et fundum rerum omnium intueris, videbis ibi latenter Deum qui omnia sustinet, ordinat, mensurat. Unde Poeta: « Jupiter est quodcumque vides; » non quod creatura sit Deus creator, sed quod Deus sit basis,

fundus, columna, quantitas et substantia rerum omnium: quia singulis suam substantiam et quantitatem crevit, conservat, sustentat.

Quocirca S. Dionysius, *De Divin. Nomin.*, asserit Deum esse centrum universi. Sicut enim centrum est basis circuli, sic Deus est basis universi. Rursum, sicut in centro coeunt et uniuersit omnes linea diametralis ad circumferentiam; quo vero illa magis a centro, eo quoque magis a se invicem discedunt et distant: sicut pariter omnes creature coeunt et uniuersit in Deo: unde cum homines vel angeli a Deo per peccatum discedunt, pariter a se invicem separantur, abeuntque in odia et schismata. Dum ergo inueni creaturam, aciem mentis penetra ad ejus fundum, ibique latenter Deum intuere, admirare et venerare. Sed ad hunc lynceanum visum lynxes ait: « Omnis in te clarissimus, nobis tamen est spiritus subtilissimus, et lucem habitat inaccessibilis. Aequale ergo et lynxes sunt, qui lynces occultas creaturas ad fundum usque penetrant, Deumque ibi residentem pervident. »

Sexto, active et operative: Deus enim non tantum dat singulis rebus suam naturam, mensuram, dotes et qualitates, sed et operatur in eis omnia earum opera, iuxta illud: « In ipso vivimus, morimur et sumus, » *Act. xvii*.

Dum ergo vides solem tanta velocitate colum pertinacem, orbemque illuminantem; cogita Deum, qui tam cursum quam illuminationem tribuit soli; adeoque solem impellit, agit et agitat, ut tam velociter procurrat, terramque illustrat. Dum vides plantas pulchre frondentes, flores bellis florentes, arbores insignes fructus productentes, etc., cogita Deum, qui has frondes, flores et fructus operatur et producit. Idem cogita in operationib; ac presserum anima tua tunc, tunc cujuscumque: dum enim anima tua videt, audit, sapit, imaginatur, cogitat, radioinclinatur, intelligit, vult, recordatur; Deus est qui hec omnia et singula in anima tua operatur. Deum ergo in anima tua tam praesente et operantem intuere, ama et adora. Quocirca S. Bernardus, in *Sententis*: « Hi, inquit, qui soli Deo vacant, considerantes quid sit Deus in mundo, quid in hominibus, quid in angelis, quid in se ipso, quid in reprobus, contemplantur quia Deus est mundi rex et gubernator, hominum liberator et adjutor, Angelorum sapor et decor, in seipso initium et finem, reproborum terror et horror: in creaturis mirabilis, in hominibus amabilis, in angelis desiderabilis, in seipso incomprehensibilis, in reprobus intolerabilis. » Plura haec de re vide apud eudem, serm. 48 et 23 in *Canticis*.

Allegorice, Deus et Christus est $\tau\bar{\alpha}$, quia omnis fidei, gratiae, virtutis fidelium omnibus et auctor et causa, juxta illud Pauli: « Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus

et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus, » I Corin. xii. 4. Deus enim in Christo res omnes summat et coligit, ut Christus sit anaccephalosis, perfectio, finis, epilogus, corona, summa et compendium non tantum legis et Prophetarum, sed et omnium Dei operum, ac totius universi, juxta illud: « Proposuit instaurare omnia in Christo, que in eolis, et que in terra sunt, » Ephes. 1. Hinc Christus vocatur et principium et finis, Apoc. 1. 8. Vide ibi dicta. Unde et Christus moriens in cruce exclamavit: « Consummatum est. »

Anagogie Deus et Christus in celo Beatis est et tu, id est omne omnia, omnis felicitas, omnis gloria, juxta illud I Corin. xv. 28: « Ut sit Deus omnia in omnibus. »

Denuo eleganter S. Bernardus ad xxv. descriptum lib. V de Consider. cap. xi: « Quid, inquit, est Deus? Quod ad universum spectat, finis; quod ad electionem, salus; quod ad se, ipse novit. Quid est Deus? voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen aeternum, incomparabilis ratio, summa beatitudine. Creans mentem ad se participantiam, vivificans ad sentientiam, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiendum, impliens ad felicitatem, circumdans ad securitatem. Quid est Deus? non minus pena perversorum, quam humilium glorie: est enim rationabilis quedam aequitatis directio, inconversibilis atque indeclinabilis, quippe attingens ubique, cui illis omnis pravitas confutetur necesse est. »

Tropologice, o creatura, o homo, o anima fidelis, avoca spem et amorem tuum a creaturis, et confer in Deum, qui est tuus et tu. Ex nihilo venisti, ideoque nullus, immo rebus omnibus indiges: frustra eas petis et emendicas a creaturis, cum ipse non sint et tu, sed ut tu natus indigenter. Cur umbras, cur rivulos consecrabis? Cur non ad fontem, immo oceanum bonorum omnium? si sapientia indiges; Deus est ipsa sapientia fontalis, a quo omnis sapientia dimanat: si sanitate et robore caras; Deus est ipsa immortalitas, sanitatis et robur: si charitate, sanctitatem, virtutibus es desitutus; Deus est ipsa sanctitas, charitas, et virtus. Omni re indiges? adi et tu. Undique doloribus, calumnias, paupertati, eruminis vexari? adi Deum; ipse est tu, quod omni dolori, calamiae, paupertati, eruminie medetur. Ipse ulti est tu majestatis, omnipotentiae, omniscientiae: ita pariter est tu omnis patientiae, omnis fortitudinis, omnis consilii, omnis gratiae; ideoque pantheo omnis religiosus, omnis obediens, omnis timor et amoris colandus et venerandus: omnes enim creature quasi naturali sensu Creatorem sentiunt, venerantur, adorant, obediunt, timent et amant: ideoque, ut alia taceant, in passione Christi sol et luna atrati, Dei sui mortuorum luxerunt, petras scisces, monumenta aperta sunt, totusque orbis et suo centro con vulsus contremuit. Quid ergo hic non facit homo? utique Deum suum

toto corde amet, colat, obediat, metuat. Plus enim, ut ante dixi, pendet a Deo quam a se: ideoque magis bonum Dei, quam suum proprium diligenter tenetur, pre eoque emori; et, si opus esset, annullari: Dei enim bonum, est bonum cunctus et totius universi, idque magis quam sit bonum cu. qui proprium, vel commune toti universo. Si ergo timor hominis, v. g. regis vel tyranorum, urgeat ad offensam Dei, magis timeat homo offendere Deum quam regem. Rex enim solum corpori, Deus vero corpori et animam perdere potest in gehennam, Math. x. 28. Sicut enim Deus est tu dulcedens et gaudiorum electis, sic et est tu amaritudinis et tormentorum reprobis: ut potest qui omnibus, in infinitis peccatis eos excusatrici possit. Si amor creature allicit ad peccatum, dicit: Magis amo tu quam guttam vel umbram boni: si sollicitatio, anger, cura mentis distractrah; etiam conjiciat in Deum, qui est tu, id est omnium provisor, curator et ordinator: si res ardua aggredienda viribus nostris superior; respiciat in tu, dicatque cum Apostolo: Omnia possum in eo, qui me confortat: « omnia possum in Omnipotente: Omnipotens enim nos in sperantes facit omnipotentes, ait S. Bernardus. In hoc ergo Dei Oceano nata, sicut pisces in mari; vola, sicut aves in aere gyrant et regyrant, sicut atomi in radiis solis. Praeclarus S. Bernwardus, serm. 18 in Cantica: « Nihil, ait, est in rebus humanis, quod possit replere creaturam factam ad imaginem Dei, nisi charitas Dei, qui solus major est illa. » El S. Anselmus: « Si aliquid dilego, quia bonum; quod nullus melius, magis amare debeo. Cur ergo per multa vagaris, o homo, querendo bona anima tuae et corporis? Ama unum bonum, quod omne bonum est, et salis est. Desidera simplex bonum, quod est summum bonum, et sufficit. Rivuli bonorum concupiscentia diversi: fons unus omnium Deus: sed melior et concupiscentib; fons quam rivulus, causa quam effectus; immo incomparabiliter melior. »

Moraliter: Ergo consummatio et perfectio sapientie et virtutis tuae hominis quam angelii est Deus, puta uno cum Deo, sollicit omnes cogitationes, intentiones actiones nostras diragamus in Deum, eumque in omnibus creaturis, et omnes in ea amenus, si enim jugiter presentem nobis imaginemur. Animus enim in illa merito sui Creatoris aspectu vulnerata, amore illo aeterno accenditur, quo non tantum illum strigunt charmantis amplexibus, sed omnia ad eum trahit, omnia in ea videt, et illum unum in omnibus inlectur, ad eum anhelat et suspirat, dicens: Quicquies suspiro et respiro, ad te, o Deus meus, suspiro et respiro. Quare ubicumque sit, quidquid agit, sive comedat, sive bibat, sive studiet, etc., eum aspergit, quem diligit: omnia propter eum agit, qui se dilexit: in eoque vivit, moritur et quietescit per quietem amoris et contemplationis, sedetque in pulcherrimo pacis et reueque opulentia. O Domina

Deus cordis mei, o ignis, qui dulciter ardes et secrete laces, suaviter odoras! occupa totam regionem mentis meae, o Rex regum, rex exteris gloriarie, ut te solum esuriam et sitiham, ad te suscitam, tuamque melius quam faciem videre astutus et concepsicam. Transfigi, amabilis Jesu, medullas anime mee suavissimo dilectionis telo; perfide cor meum ignea charitate, ut prospersus languentis anima mea tui desiderio, et amore tota resolvatur, tota liquefiet, tota in te transeat. Separ, Domine, mente meam ab omnibus que sub celo sunt, ut ipsa tibi soli libere intendant, tu solus illam ut proprius possessio inhabiles: descendat in me suavissimus oderis tuus; veniat mihi divinae charitatis tuae inenarrabilis fragranzia, quae puras et sempiternas in me suscitent concupiscentias.

Ilie per umbram viderunt Gentiles, sed rom ipsum non perviderunt; ideo ad superstitiones detinserunt. Arcades enim fixerunt deum, cui nomen dedere Pan, quod universe materie esset dominus. Pan, inquit Servius, deus est in nature similitudinem formatus; unde et Pan dictus est, id est omne: habet enim cornua in radiorum solis et luna similitudinem. Rubet ejus facies in aethera imitationem, in pectore nebridem habet stellatum, ad stellarum imaginem; pars ejus inferior hispida est, propter arbores, virgula et ferras; espinos habet pedes, ut ostendat terrae soliditatem et celebitatem; fistulas septem calamorum gestat, propter harmoniam celi in qua septem soni sunt: pedum habet, id est baculum recurrunt proper annum, qui in se recurrit: quia hie totius naturae deus est. A Poeta fingitur cum Amore luctatus, et ab eo victus; quia omnia vincit amor. Quocirca Eusebius, lib. III Prepar. Evang., Pana universi symbolum esse affirmat: cornua ei data proper solem et lunam; panthere pellea proper varietatem celestium. Unde illud Orphée:

Pana voco, magnum qui totum continet orbem,
Qui mare, qui celum, qui terras frugiferem,
Aeternumque ignem: haec Panos sunt omnia membra.

Homerus vero in Hymnis:

Panaque dixerunt, quia cunctos juvent et cetera.

Plura de Pane habet Geraldus, De Iris Gentium, Syntagma. 75, et Natalis Comes, lib. V Mytholog. cap. vi. Igitur ob causas jam dictas a veteribus Philosophis vocatus est deus tu, id est universum, ut docet Eugenius, De Perenni Philosophia, lib. III, cap. viii, quia universa quae aliquo modo esse participant, complectitur. Et in oraculo illo: « Magnus Pan mortuus est» (cujus meminit Plutarchus, in libro De Oraculorum defectu) Christus « Magnus Pan, ut quidam volunt, quia est omnium dominus, et omnia in se continent; et ali alter illud intelligent. Eodem juxta multorum interpretationem perlinet illud quod Dominus ait Moysi, Exod. xxxiii: « Ego ostendam omne bo-

nun libi; et nimirum quia in Deo sunt omnia. Quocirca B. Laurentius Justinianus, Patriarcha Venetorum, dictabat: « Veram scientiam esse scripta hee dico, scilicet Deum esse omnia, et se essentib. » Ita habet ejus Vita.

Denique, sicut Dei nomen est tu, id est omne: sic homini et creature nomen est tu, et tu, id est nullus et nihil: quo nomine se vocans Ulysses, callide Polyphemus iras elicit, ejusque manus evasit, ut alibi recensui. Homo ergo dicit Deo: Quis tu, Domine, quis ego? tu tu omnis boni, ego tu, id est nihil et nihilum, sive entitatem, sive sapientiam, sive potentiam, sive virtutem species. Tuum ergo est, o tu, meum tu implere. Ego ex me nihil sum, nihil scio, nihil possum, nihil valeo. Ex te sum aliquid, scio, possum et valeo tantum, quantum mihi communicare, et gratis elargiri tibi placuerit. Misericordia ergo tu, id est nullus, o tu, et ex tua benorum abysso guttas aliquot bonitatis illi impetrare, ut ex nullo et nihilo flam aliquis et aliquid: ita que tua plenitudine partecipis, subditus, emociamias et preco. Haec est sapientia Sanctorum.

30 et 31. GLORIANTES (id est glorificantes) AD QUIN
VALERIENUS IPSE ENIM OMNIPOTENS SUPER OMNIA OPERA
SUS TERRIBILIS DOMINUS, ET MAGNUS VEHEMENS, ET
MIRABILIS POTENTIA IPSUS. — Deinceps usque ad finem capitis florunt omnes ad Dei creatoris laudem, ut totis animi corporisque viribus cum laude et celebret; festis septem calamorum gestat, propter harmoniam celi in qua septem soni sunt: pedum habet, id est baculum recurrunt proper annum, qui in se recurrit: quia hie totius naturae deus est. A Poeta fingitur cum Amore luctatus, et ab eo victus; quia omnia vincit amor. Quocirca Eusebius, lib. III Prepar. Evang., Pana universi symbolum esse affirmat: cornua ei data proper solem et lunam; panthere pellea proper varietatem celestium. Unde illud Orphée:

Pana voco, magnum qui totum continet orbem,
Qui mare, qui celum, qui terras frugiferem,
Aeternumque ignem: haec Panos sunt omnia membra.

Plura de Pane habet Geraldus, De Iris Gentium, Syntagma. 75, et Natalis Comes, lib. V Mytholog. cap. vi. Igitur ob causas jam dictas a veteribus Philosophis vocatus est deus tu, id est universum, ut docet Eugenius, De Perenni Philosophia, lib. III, cap. viii, quia universa quae aliquo modo esse participant, complectitur. Et in oraculo illo: « Magnus Pan mortuus est» (cujus meminit Plutarchus, in libro De Oraculorum defectu) Christus « Magnus Pan, ut quidam volunt, quia est omnium dominus, et omnia in se continent; et ali alter illud intelligent. Eodem juxta multorum interpretationem perlinet illud quod Dominus ait Moysi, Exod. xxxiii: « Ego ostendam omne bo-

Quocirca S. Gregorius Nazianzenus, *Hymnus ad Deum*, ita cum celebrat :

O viva Trinitas! te unum canamus monarcham,
Origo cui nec illa est, versio nec illa;
Excedit esse cuius sermonis omni robur,
Atquecum cuius omnem splendor fugit supremus.

Quin et Psaltes : « Magnus Dominus, ait, et laudabilis nimis : et magnitudinis eius non est finis. » *Psalm. cxlv.*, 3. Quod explicans Rabanus hic : « Miranda complexio, inquit, vera praedicatio sic laudare Dominum, ut quantum est magnus, non aestimes explicandum; sensus enim totius creaturae deficit, ut illa retroactio semper ex crescere. Nam, sicut nullo loco, clauditur, ita nec eloquuntur quanvis amplissimum eum possunt preconia terminari : virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis; cuius vera definitio est, finem in sanctis laudibus non habere. »

Quocirca hoc propterum est Dei, ut qui plus cognoscatur, eo plura cognoscenda demonstraret; quo enim quis magis de Deo Deique potentia meditatur, eo magis immensitudinem eius conspicit, ac plura semper et plura in infinitum sibi scrutanda et meditanda adverterit: sicut qui quis profundius ingreditur in mare, eo plura et profundiora in eo sibi emetiendo superesse deprehendit. Nam Deus, ut at Psaltes, *Psalm. xvii.*, 12 : « Posuit tenebras latibulum suum. » Quocirca sapienter Nazianzenus, in *Apolog.* : « Quantum, inquit, Deus percepitur, tantumdem se subducit; amantesque sui ex eo quod fugit, ac velut comprehensus se proripit, ad superna illicit. » *Imam, orat.*, 49, quae est de fide, Deum ita definit vel potius describit : « Certe, inquit, hoc est Deus, quod, cum dicitur, non potest dici; cum estimatur, non potest astimari; cum definitur, ipsa definitione crescit : quem omnia nesciunt, et metuentes sciunt. » Hoc est quod ait Sophar amicus Job, cap. xi, 7 : « Forisan vestigia Dei comprehendens, et usque ad perfectum Omnipotentem reperies. Excelsior celo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? Longior terra mensura eis, et latior mari. » Et Psaltes : « Credidi, inquit, propter quod locutus sum : ego autem humiliatus sum nimis. » *Psalm. cxv.*, vers. 4. In *laudem* D. Chrysostomus : « Quisquis, inquit, indicibilibus Dei majestatem oculi cordis contemplatur, et cognoscit Deum homine tanto sublimiore, quanto cœlum formica sublimius : nil mirum si obstupescat intra se, et dicat : Ego autem humiliatus sum nimis. Unde et Abraham in comparatione Dei terram se esse et cinereum dicebat, » *Gen. xviii.*, 27. Et S. Gregorius, lib. XVIII *Moral.* cap. XXVI : « Sancti, inquit, omnes quanto magis divinitatis interna conspicunt, tanto magis se nihil esse cognoscunt. Nusquam quippe legimus, quod Abraham cinerem et pulverem se esse professus est, nisi cum habere Dei meritum collectionem. Esse enim aliquem fortasse crederet, si veracem essen-

tiam, que super ipsum est, minime sensisset. Neque vero id hominibus dumtaxat accidit, sed et angelis, quin et Cherubim ac Seraphim. Idecirco enim diaboli alii velant faciem tam Dei quam suam, *Isai.* vi, quod tantum iubat divinitatis quasi et vicino intuentes, illius fulgore immenso habebentur, caligent et quasi excecentur. Si ita mirabilis est Deus in operibus creationis, quanto mirabilior est in operibus redemptiois?

32. GLORIFICANTES DOMINUM QUANTUMCUMQUE FORTERIT : SUPERVALERIT ENIM ADHUC, ET ADMIRABILIS MAGNIFICENTIA EJUS (Malmundariensis codex, quem citat Franciscus Lucas, et preponens pro adhuc, sic legit : *Supererabit, et adhuc mirabilis magnificencia ejus.*) BENEDICTUS DOMINUM, EXALTATE ILLUM. QUANTUM POTESTIS : MAJOR EST ENIM OMNI LAUDE. — *Gloriantes,* id est glorificare Dominum. Est hebraismus; ponitur enim particulum pro imperativo, aque a *Rom.* xii, 12. Sensus est, q. d. Glorificate Deum quantum potestis: quia quantumcumque glorificaveritis, manuquam pro dignitate ejus id feceritis, nec adequarebis ejus maiestatem et gloriam; sed ipsa in infinitum vestrarum laudarum et preconiarum transcendet; in immensum enim maior est omni laude creata Creator omnium hominum et Angelorum.

Greca hos duas versus in unum conflant, hoc modo : *Glorificantes Dominum, exalte quantum potestis; excedet enim etiam altius;* Complutensis : *excedet enim et amplius;* alii : *adhuc enim supereminebit;* Tigurina : *Quantum potestis exalte Domum laudando; siquidem semper ludere major est.* Quare, sicut S. Bernardus, tractat *De Diligendo Deo*, vere et sapienter dixit : « Causa diligendi Deum, Deus est: modus diligendi Deum, est sine modo diligere, » quia Deus infinitus amabilis est: sic pariter vere et sapienter dicas: Modus laudandi Deum, est laudare sine modo: quia infinitus laudabilis: quantumcumque ergo eum laudes, supervalebit adhuc. Quis que plura cognoscit de Deo, eaque celebrat, et plura in illo videt immensum et incomprehensibilem, multo magis laudanda et celebranda; sicut quo montem altius ascendis, eo plures vides camporum et terrarum, longiusque visus aciem porrigit, immo eminus videns montem excelsum putas quod eacumen eius cœlum tangat; et ubi eum consideris, vides quam longe a cœlo distet. Hoc est quod ait Nazianzenus, *Orat.* i : « Talis est Dei natura: tantum reedit, tantum capitur. » Hic verum est illud : « Abyssus » ignorantis « abyssum » sapientiae Dei « invocat. » Et illud Psaltes, *Psalm. lxx.* vers. 7 : « Accedet homo ad eum altum: et exaltabitur Deus. » Quod explicans S. Cyprianus, lib. *Dæ Operibus cardinalibus* in prologo, pag. 3, 21, 25 : « Quidquid, ait, audi, vel videri, vel sciri potest, non convenit majestati: hebes est in hac consideratione omnis acies sensuum et caligat aspectus: hanc invisibilis lucem et inaccessibilem naturam sex alii, hinc

et inde Seraphim statu et volatu circumiectum est abscondit, statu eternitatis immobilitatem monstrantes, volatu vero altitudinem ejus, sic in superioribus elevatum, ut quantumlibet ad cor altum homo ascendet, exaltetur Deus, et comprehensionis importunitatem evadat. » Et infra : « Gustamus, delibamus, adoramus et prope est, cumque « accesseris, longius abit. » Quo ergo altius ascendi ad Deum, eo magis vides quam Deus sit sublimis, eo altius super tuam cognitionem vides exaltari Deum sic quo magis colis et amas Deum, eo magis coleundam et amandum censes, eoque magis colere et amare concupisces. Idem est in perfectione; quo enim magis profici in virtute, eo majores virtus campus vides, in quos excuras; et longius tu a virtute termino et culmine abesse cernis, et magis ad procurendum in via perfectionis, ut ejus metu apicemus contingas, incitari.

Alludit ad illud *Psalm. cxlv.*, 3 : « Magnus Dominus et laudabilis nimis, et (id est quia) magnitudinis eius non est finis, » q. d. Quia Dei magnitudo sive dictatam, sive providentiam, sive potentiam, sive bonitatem, sive duracionem, sive regnum et dominium in homines, angelos, totumque universum per omnia secula species, est quaquevis infinita; bina pariter infinita ei laus, aqua ac servis cultusque debetur. Ne ergo putas te sat laudasse et coluisse Deum, sat pro eo labborasse; quia ipse sua magnitudinem omnem tuum laborem, cultum et laudem in immensum superat et transcendet. Satage ergo indies magis et magis eum laudare et colere, ut quod ne non potes, conatu et desiderio infinite eum, ut meretur, laudandi et colendi, assequaris, Unde S. Augustinus in *versum Psalm. cxlv.*, jam citatum : « Ideo, inquit, dixit valde (sic S. Augustinus legit pro nimis), quia magnitudinis eius non est finis, ne forte incipias velle laudare, et putes te laudando posse finire, cuius magnitudo finem non potest habere, etc. Ergo siue eius magnitudinis non est finis, sic tue laudis non erit finis. » Et S. Chrysostomus in eundem versum : « Et magnitudinis eius non est finis: quod aliud interpres dixit, inventio (alius investigatio): quod autem dictum est ejusmodi: Quoniam magnum habes Dominum, sis quoque tu excelsus, et te explicita a rebus que ad hanc vitam pertinent. Sume spiritus, qui superent presentium rerum humilitatem; non ut sis elate animo et insolens, sed magno et excelsu, etc.; alto vero est animo, qui mente est humilis, et presentis vite umbras nihil esse existimat. »

34. EXALTANTES EUM REPLEMUS VIRTUTE, NE LABORETIS : NON ENIM COMPREHENDERETIS. — PRO ne laboreis, grecce est, πις ζωτά : quod secundo veritate potest, ne lassescatis.

Primo ergo Palacius, Dionysius, Glossa, Lyranus et alii cum Nostro veruntur *ne laboretis*; et sic arroget fideli quisque invitato cum Davide creaturas omnes ad Dei laudem: « Benedicite, omnia opera Domini, Domino, etc.

Secundus, quo homines preserfim fideles et sancti, in terra, considerantes immensam Dei maiestatem, beneficentiam et perfectionem, cam mente et voce deprecant; ac quia id in hac vita plene prestare nequeunt, aspirant ad alte-

ram, acumine et robre, indue virum, vires omnes exprome, exercere lacertos, ut Deum pro dignitate calandae. At ne labores incassum, volens Deum Deique laudes concepsis a te verbis et preconis adequare; non enim eum comprehendens nec adequabis, quia ipse tuas laudes vincit et superat in immensum. Unde Glossa, Lyranus et multi Theologi ex hoc loco probant Deum esse incomprehensibilem, eo quod a nobis perfecte cognosci et comprehendendi nequeat.

Secondo et planius, Tigurina, Jansenius et alii vertunt, ne lassescatis; q. d. Exaltate Deum quantum potestis: virtutem, id est vires omnes, in ejus laudes exerce, nec in eo totis viribus laudando lassescatis; quia quantitasque vires exerueris, quantuncumque in eo laudando laboraveris et deflassati fueritis; namquam tamen comprehendefis, id est nunquam plenam, perfectam, et adequatam ejus dignitati laudem consequemini. Laborate ergo et lassate vos in ejus dilaudatione; quia omnis vester labor, omnis lassitudine, omnis dilaudatio non sufficit ad hoc, ut eum, prout meretur et dignus est, dilaudabis. Igittu *ne laboretis* per catastreis et metalepsis idem est quod « ne in labore lassescatis; » sed in eo alaces persistit et crescite. Sic cap. XVI, 27, de cœlis dixit : « Nec esurierunt, nec laboraverunt (id est deflassati sunt), et non destiterunt ab operibus suis. » Ita Tigurina : Ergo inquit, extollendo en vires exerce, nec lassescatis; nec eum poteritis satisfacere; alii : Extollentes illum, roboris plurimum adhibe, ne defigemur; nam ne sic quidem assequemini. Ratione sublit Siracides, dicens : « Quis vidit eum, et erarbitur? »

Moraliter docet hic Siracides varios esse gradus tum intensios, tum extensios laudi divine, ac Dei cultorem per hos gradus sensim debere ascendere, ut indies magis et perfectius Deum laudet, ac, si fieri potest, modum inveniat, quo Deum laudando adequet, eumque laudum tantum quantum laudabilis est. Nam multiplex est laus Dei, multisque modis et gradibus Deus a nobis laudari et glorificari potest, ut illa occasione obliter indica cap. xv, 9. Sed hic plenius prætractandum est.

Primus est, quo omnes creature multa vocem suum Creatorem jugiter celebrant, dum in seipsis ejus potentiam, sapientiam, bonitatem omnibus commendant et ostentant, juxta illud *Psalm. xvii.*, 1 : « Cœli enarrant gloriā Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. » Hunc sibi arroget fidelis quisque invitato cum Davide creaturas omnes ad Dei laudem: « Benedicite, omnia opera Domini, Domino, etc.

Secundus, quo homines, preserfim fideles et sancti, in terra, considerantes immensam Dei maiestatem, beneficentiam et perfectionem, cam mente et voce deprecant; ac quia id in hac vita plene prestare nequeunt, aspirant ad alte-

ram, dicentes: Beati qui habitant in domo tua, Domine: in secula seculorum laudabunt te. Ita S. Franciscus considerans perperfici immensam Dei pulchritudinem, ad eam aspirabat, et præ desiderio languebat, adeoque illi immortalis est dicendo: «Educe di custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant justi, donec retribuas mihi.» Testis est S. Bonaventura, in ejus Vita.

Tertius est quo beati in celo homines et angelii, praesertim Seraphini ardentes amore et admiratione Dei, semper ei accinunt: «Alleluia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus saebo: plena est omnis terra gloria ejus.» Isa. vi, Apoc. iv. «Sicut ergo filii hominis integras dies et noctes canunt, laudantque Deum in initio veris, nec alia re quam cantu suo delectantur, eumque semper augere et intendere, aliosque omnes superare contendunt; adeo ut quodunque ex hac vocis contentione rumpantur et moriantur: sic et Beati ac Seraphini omnes vires suas exaurient in laudando Deum; et cum vident se eum digne, ut meretur, laudare non posse, sed hi immensus eum esse pulchriorem et laudabiliorum; optant in immensus amplius eum laudare; sed quia se vident ab eo vident, in eo gaudent quod tantus sit Deus, ut omni laude sit superior.

Quartus est, quo B. Virgo et Christus laudant Deum. Beata Virgo enim, sicut omnes homines et angelos longe superat in gratia; ita in gloria ad visione Dei; unde magis penetrans Dei speciem et attributa, excellentius omnibus est celebrat. Longe vero magis facit id Christus qua homo, cuius gratia et gloria est grata et gloria capit, a quo ceteri omnes suam gratiam et gloriam participant. Quis comprehendet quanto ardore, quanto perfectione, quanto jubilo Christus glorificat Deum Patrem, Filium et Spiritum Sanctum in se, et in opere incarnationis, quod in se operatus est, sibique retribuit; ut scilicet hec sua humanitas uniret Verbo, ideoque hic homo hypostolice esset Deus, et Dei Filius, ac per eam operare. «Redemptionem nostram et salutem totius universi?» Pos omnes modos usurpare nobis arrogare possumus, optando et gratulando Deo laudes omnium Sanctorum, omnianimum Seraphinorum, Beatae Virginis et Christi Domini; ac cum his jungendo nostras voces et laudes, uti facit Ecclesia in Missa, in *Prefatione Canonis*. Verum nulla laus, ne Christi quidem, qui hominem, cum sit finita, adsequat dignitatem Dei, utpote infinitam.

Quintus et adaequatus ergo modus laudandi Deum est, quo ipsa SS. Trinitas seipsum contentans infinite laudat et glorificat ab omni eternitate in omnem eternitatem. Hanc Dei ipsius laudem crebro usurpat Ecclesia, imo singuli, dum in fine psalmi cithusque canunt: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.» Hic enim non intellegitur gloria creata, sed increata, essentialis et

eterna Dei; quam ipse habet in se, per ipsum, ex seipso; et quae est ipsem Deum, ut patet ex eo quod subditum: «Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in secula seculorum. Amen. q. d. Semper laudetur et glorificetur Deus ea laude et gloria quam habuit ante omnem creaturam in sua immensa eternitate et eterna immensitate, qua scilicet Pater laudat Filium et Sanctum Spiritum; et hi viceimus laudant Patrem infinita, perpetua et intentissima laude. Quocirca S. Franciscus crebro jubilabat: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.» Iac enim ratione gratias reddebat ad singula Dei beneficia. Unde non poterat satiari repetitione hujus versiculi, quem summum omnibus commendabat; nominavit vero, cuicunq[ue] fratri laico valde tentato, et licentiam petenti ut litteris operam daret: «Addisce, inquit, frater charissime, versiculum hunc: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, et sacram Scripturam omnem tenetis.» Quod ut fecit tentatus, nullam amplius sensit molestiam, et tentationem omnem literas addiscendi supervenit. Ita Robert Lucas Waddingus, in *Annaliis Minorum*, anno Domini 1221, n. 30.

Spiritus Dei doxologias imitatus S. Franciscus, hanc ex Apocalysi et Psalmis compositum, quam ipse recitatione Horarum Canoniarum premitre solebat, ut ferventius psallere, Deique laudes personaret. Recitat eam ex Pisano, Firmiano et alii, Lucas Waddingus, tomo I *Opuscula*. S. Francisci, pag. 103, estque hoc: «Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus noster omnipotens, qui est, et qui erat, et qui venturus est. Laudemus et superexaltemus eum in secula. Dignus es, Domine Deus noster, accipere laudem, gloriam, et honorem, et benedictionem. Laudemus et superexaltemus eum in secula. Dignus es Agnus, qui occidisti, accepisti virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. Laudemus et superexaltemus eum in secula.» Versus: «Benedicamus Patrem, et Filium cum Sancto Spiritu.» Resp.: «Laudemus et superexaltemus eum in secula.» Versus: «Laudemus dicit Deo, omnes servi ejus, et qui timet Deum, pusilli et magni.» Resp.: «Laudate et superexalte eum in secula.» Versus: «Laudemus cum gloriosum celum et terram.» Resp.: «Et superexaltent et laudent eum in secula.» Versus: «Et omnis creatura que in celo est, et super terram, et subtilis terram, et mare, et que in eis sunt.» Resp.: «Laudent et superexaltent eum in secula.» Versus: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.» Resp.: «Laudemus et superexaltemus eum in secula.» Versus: «Sicut erat in principio, et nunc, et semper.» Resp.: «Laudemus et superexaltemus.» etc.

Præclare venerabilis Beda, in *Proverbis*: «Operæ, inquit, melius quam verbis Deus laudatur et predicator.» Utrumque ipse præstitit:

unde in festo Ascensionis Christi in vesperis de cantans: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto,» spiritum doxologum Deo reddidit, ac cum Christo in celum ascendit, ibidem perperfici cum Beatis Deum laudatur, anno a Christi Domini incarnatione 731. Ita Baronius in *Azandibus*, anno jam dicto.

Porro, sicut hymnus et laus mentalis «que a vocalis, adequantes Dei dignitatem, non est alius, nisi hic unus jam dicitus: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, sicut erat in principio, et nunc, et semper,» etc., sic et hymnus ac laus realis sicut adaequans, non est alius nisi unus, scilicet sacrificium Eucharistie. In eo enim Deo offerimus victimam adaequatam, scilicet unitigenitum ejus Filium, ad ejus laudem et gloriam in cruce immolatum, quasi divinum SS. Trinitatis holocaustum. Utroque ergo hec Dei laus divinisima est, ideoque crebro usurpanda. Insuper sancti, non tantum corde et ore, sed et opere ac vita laudant Deum, ac laudent in dies milius et perfectius omni studio satagunt, idque tripliciter: *primo*, agendo; *secundo*, patiente; *tertio*, predictando. Agenda, quia continuo agunt opera virtutis, ut humilitatis, orationis, charitatis, quibus glorificatur Deus, aliquid ac Deum glorificandum accenduntur: quare omnis eorum vita est continua Dei laus. Patiendo, quia omnia quecumque patiuntur, sive a natura, sive a diuina, sive ab amicis vel inimicis, sive a Deo, sive a seipso, mortificante membra sua; omnia haec referunt ad Dei laudem et gloriam. Et sane hec uti aspera, ita fortis, realis et solida, ideoque mira Deo grata et iocunda est glorificatio. Ita Christus maxime glorificavit Deum, cum in cruce se illi in holocaustum ad ejus laudem obtulit. Et Martyres maxime glorificaverunt Deum, cum equinoe, ignes, crux, bestias, ungulas, scorpiones fortiter et alacriter sustinuerint, cibantibus: «Beneficium Domini in omni tempore.» Hinc B. Teresa: «Domine, ait, da pati, aut mori.» Prædicando, quia predicatione vel sermoni suo alias ad Deum convertunt, qui conversi Deum laudent, atiosque ad id «ducunt. Igitur magna Dei hei sunt conversionis et celus animarum. Hi ergo sunt philomachos celestes, imo Angeli qui jugiter laudant Deum; Beatorum enim otium est jugis doxologie Dei negotium.

35. **QUIS VIDEBIT EUM, ET ENARRABIT?** ET **QUIS MAGNIFICABIT EUM SICUT EST AB INITIO?** q. d. Quis videt Dei majestatem et magnificientiam quaeverum immensam, ut eam pro dignitate et vereitate ex quo enarrare valeat? q. d. Nemo: «Deum enim nemo vidit unquam; sed unigenitus, qui est in simu Patris, enarravit nobis.» ait S. Joannes, cap. 1; non omnia, sed ea que Deus enarrari voluit, queque ad fidem et salutem hominum sufficient. Et quis eum magnificare et celebrare poterit, «sicut est ab initio?» id est ea dignitate, ut eum ejusque majestatem que ab

omni eternitate eadem semper immensa et beatissima subsistit, laudando exequet? q. d. Nemo etiam omnes omnium Angelorum et hominum voices et laudes in unum conspirarent. Ita Tigrina: *Quis, inquit, vidit, ut possit enarrare? Qui enim extollit pro dignitate? Graece ad verbum est, quis cum vidit, ut enarraret?*

QUIS MAGNIFICABIT EUM SICUT EST? — Angeli et Beati vident quidem Deum, sicut est; unde et enarrando glorificant eum «sicut est», id est intuitive eum vident et laudent; at non magnificant, «sicut est», id est pro sua essentie et maiestatis dignitate et merito, quod intidunt Siraclides. Qui ergo laudant Deum, usurpant officium Angelorum, suntque quasi Angeli terrestres. Unde S. Bernardus, serm. 7 in Psalm. *Qui habitat tibi*: «Solent psallentibus, inquit, quoque dignanter commiserunt sancti Angeli, sicut Psalmista ait: Preverentur principes conjuncti psallentibus; unde et dicebat: In conspectu Angelorum psallam tibi. Usurpemus igitur et nos officium, quorum sortimur consortium. Dicamus ois: psallite Deo nostro, psallite regi nostro, psallite.»

36. **MULTA ASCONDITA SUNT MAIORA HIS** (operibus Dei que paulo ante chartavi, queque oculis videamus, aut mente concipiimus): **PAUCA ENIM VIDENTUR OPERUM EJUS.** — De Angelorum enim multitudine, natura, speciebus, choris, hierarchiis, dotibus, panca sciimus. Item de celis, sole, stellis; ac presertim de his que in celo empyreo. Beatissimam preparavit Deus. Ad huc, de his que in maris et terre visceribus abdita, aut apud exteris Gentes, et antipodes nobis incognita latent. Omitto possibilium: Deus enim potest infinitos novos mundos creare, qui non tantum hunc mundum nostrum, sed etesse inveni gradatim in immensum super et antecellant. Si ergo opera Dei plurima ignoramus, utique ea laudare pro dignitate nequimus; multo minus eorum auctorem Deum, qui illis immensus perfectior est.

37. **OMNIA AUTEM DOMINUS FECIT, ET PER AGENTES DEO DEDIT SAPIENTIAM.** — Hec est conclusio, q. d. Summa dictorum hec sit, quod omnes res existentes facta et creata sunt a Deo; etsi multis ulti potest ascendiendas nec videamus, nec cognoscamus; quodque «pie agentibus, a grecis *θεοί*», id est piis, Deum coelentibus, «debet sapientiam, non omnem, sed sufficiens ad hoc, ut ex operibus Dei Deum agnoscat, laudent, timeant, amant, ejusque preceptis obdulant, itaque saltem, felicitatem, et vitam aeternam, ad quam a Deo conditi et vocati sunt, consequuntur. Hec enim est practica veraque sapientia, quam solipsi dedit Deus. Impi enim, eis multa speculative de Deo, degue rebus creatis, cognoscant, tamen, quia ex illis non assurgunt ad Dei amorem, timorem et cultum, ut ab eo beneficietur; idcirco vera et salutis sapientia sunt destituti.

Ex his que hoc capite et precedentibus dicta sunt, collige quantum, quam vastum, amplum, in-

mensum sit omnipotens Dei pelagus. Atque ut idipsum plenus perspicias et geometricae quasi dimentaris, accipe quinos ex intima Theologia calamos pariter immenses, quos suggestit nosfer Lessius, lib. V de *Perfectionibus divinis*, cap. I. Primo enim immensitas omnipotentiae Dei colligitur ex eo quod potum hoc universum omnia rerum genera complectens fecerit. Unde accidentiter patet, illum alia similia sine fine efficiere posse, sicut pictor, qui unam formam potest excellenter depingere, potest etiam quasvis alias, quas animo complecti potest; et architectus, qui unam palatii ideam potest animo concipere, et opere exhibere, potest etiam alias quasvis. Igilur potest Deus alios et alios colos, alia et alia elementa, alios et alios Angelos, ac creatureas quilibet, imo mundos innumeros distinctos ab hoc quem creavit, producere, idque sine fine et termino tum multitudinis, tum excessus et praestans; potest enim mundum alium hoc quem condidit praestantiorum creare, et in eis alios Angelos, colos et creatureas praestantiores his, quos condidit, producere, atque hoc rursum alium praestantiorum, et tertio iterum hoc alium praestantiorum, idque continua serie in infinitum. Imo communem Theologorum axiomam est: « Deus potest quidlibet efficiere, quod contradictionem non implicat. »

Secundo, ex modo faciendi tum ex parte actionis, tum ex parte termini. Ex parte actionis: quia summa facilitate, nimis solo verbo et Iesu. « Ipse enim dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt. » Nihil facilius verbo. Itac summa facultas signum est summa potentia, ac profunda omnipotentia. Ex parte termini, quia ex nulla materia, sed ex nihilo, quod nunquam philosophi potuerunt vel animo concipere, quare et ex hac parte ejus potentia limite caret. Confirmatur, quia quo res longius distat ab esse, eo maiore opus est potentia, ut retrahatur ad esse: si aliqui longissime distat ab esse, quod non latet in potentia materia, sed ex nihilo, quod nulam solaque potentia objectiva; ergo. I. hoc opus est maxima potentia, quae sola est omnipotencia.

Tertio, colligitur ex infinite essentiæ; potentia enim sequitur essentiæ. Nam vel est ipsa rei essentiæ, considerata ut effectiva, vel quiddam sequens essentiæ per modum naturalis proprietatis. Ergo cum essentiæ sit penitus infinita, potentia quoque omnino infinita erit; sunt enim haec inter se commensa.

Quarto, ex participabilitate essentiæ; tanta

enim est potentia, quanta est essentia in ratione participabilis ad extra: sed essentia infinitis modis est participabilis seu imitabilis; idque secundum singulos gradus rerum, qui sunt esse, vivere, sentire, intelligere; ergo potentia est infinita. Vide S. Thomam, lib. II *Contra Gentes*, cap. xxxii, ubi similis aliquot rationes eleganter adducit.

Quinto, ex ratione sapientie; quia tanta est potentia, quanta est sapientia. Quidquid enim Deus per suam sapientiam potest conceperit ut operabile, per suam potentiam potest efficeri: sicut perfectus pictor quidquid potest imaginari, potest exterioris depingere. Atque infinitas rationes et species rerum infinita illa sapientia concipit; ergo potest omnes illas producere. Itaque omnia possibilia confinuent in essentia divina tanquam in originali radice, et quasi in exemplari formaliter, in quo etiam existunt objective modo perfectissimi et illustrissimi; magis enim ibi fulgent, quam in suis naturis creaturis. In potentia, tanquam in causa effectrice.

Quocirca dictorum anacephaloesin colligente et hunc omnipotentis Dei oceanum gratulamus et admirabundi venerantes, exclamemus: O ad randam, tremendam, et religioso silentio venerandam omnipotentiam tuam, Domine rex seculorum, qui omnia per te potes, quidquid possunt omnes creature tue; a qua omnis potentia, omnis vis, omnis energia rerum omnium est instituta et dependens; qui omnia ex nihilo solo verbo condidisti, et condita eodem substantifice influxu conservas, ex omnipotentia tua manus et veluti suspensa tenens, ne in suum nihilum relinquant; coram quo totus mundus est instant pila modica, et omnes gentes instar stilla roris antelucani. Qui reipsa potest efficeri et præstare, non solum quidquid omnes homines et Angeli animo concipere, sed etiam quidquid sapientia tua infinita potest excoigitare; par enim est potentia tua sapientiae tuae, et aequaliter se extendunt et diffundunt, cum hœc sola sit illius regula et mensura. Quam enim aliam habeat mensuram potestas immensa, nisi immensam? hic non minus ea tenet et possidit que non sunt acta in esse producta, quam que esse et speciem exterius receperunt. Delicescunt enim in thesauris potentiae et sapientiae tuae, et ad minimum numerum tum in esse foras prossilient, et dicent: Adsumus ad obsequium tuum. Non indiges laudibus et obsequiis nostris; si enim velis, infiniti tibi mox suppetent famuli, qui incomparabiliter te melius colant, et omni laude celebrent.

CAPUT QUADRAGESIMUM QUARTUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic tercia pars libri. Nam (ut dixi ejus initio) prima parte, puta primo capite, tradidit elegia sapientie. Secunda parte, puta a capite secundo usque, tradidit precepta sapientie. Nunc vero haec tercia, usque ad finem libri dat exempla sapientie. Solent enim ethici sua precepta per exempla illustrare et commendare.

Hoc ictius capite, primo, laudat Patriarchas, et viros sapientes in genere usque ad vers. 46. Inde specialiter dilaudat Henoch, Abraham, Isaac et Jacob. Unde codices Graeci Romæ correcti huic capiti titulum præfingunt, *Hymnus patrum; et Tigrinus, Majorum laudes. Simili modo Sapiens lib. Sapientia premitit elegia sapientie, deinde, cap. 10, ejusdem subdit exempla, laudando Adam, Noe, Abraham, Lot, Jacob, Joseph, Moses, Hebrews, etc. Et Apostolus, Hebr. xi, post fidei elegia, celebrat fidei athletas Henoch, Noe, Abraham, Mosen, etc.*

1. Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua. 2. Multam gloriam fecit Dominus magnificentia sua a seculo. 3. Dominantes in potestatibus suis, homines magni virtute, et prudentia sua prædicti, nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarum, 4. et imperantes in præsenti populo, et virtute prudentia populis sanctissima verba. 5. In peritia sua requiriens modos musicos, et narrantes carmine scripturarum. 6. Homines divites in virtute, pulchritudinis studium habentes: pacificantes in domibus suis. 7. Omnes isti in generationibus gentis sue gloriam adepti sunt, et in diebus suis habentur in laudibus. 8. Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrante laudes eorum: 9. et sunt quorum non est memoria: perierunt quasi qui non fuerint: et nati sunt, quasi non nati, et filii ipsorum cum ipsis. 10. Sed illi viri misericordia sunt, quorum pietates non defuerint: 11. cum semine eorum permanent bona, 12. hereditas sancta nepotes eorum, et in testamentis stetit semen eorum: 13. et filii eorum propter illos usque in æternum manent: semen eorum et gloria eorum non derelinquentur. 14. Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nonen eorum vivit in generationem et generationem. 15. Sapientiam ipsorum narrant populi, et laudem eorum nuntiet ecclesia. 16. Henoch placuit Deo, et translatus est in paradisum, ut det gentibus premitam. 17. Noe inventus est perfectus, justus, et in tempore iracundiae factus est reconciliatio. 18. Ideo dimissum est reliquum terræ, cum factum est diluvium. 19. Testamenta seculi posita sunt apud illum, ne deleri possit diluvio omnis caro. 20. Abraham magnus pater multitudinis gentium, et non est inventus similis illi in gloria: qui conservavit legem Exculsi, et fuit in testamento cum illo. 21. In carne ejus stare fecit testamentum, et in tentatione inventus est fidelis. 22. Ideo jurejurando dedit illi gloriam in gente sua, crescere illum quasi terræ cumulum, 23. et ut stellas exaltare semina tuis, et hereditare illos a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos terra. 24. Et in Isaac eodem modo fecit propter Abraham patrem ejus. 25. Benedictionem omnium Gentium dedit illi Dominus, et testamentum confirmavit super caput Jacob. 26. Agnovit eum in benedictionibus suis, et dedit illi hereditatem, et divisit illi partem in tribibus duodecim. 27. Et conservavit illi homines misericordia, invenientes gratiam in oculis omnis carnis.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. LAUDEMUS VIROS GLORIOSOS, ET PARENTES NOSTROS IN GENERATIONE SUA.—Præclare Origenes, lib. I in Job: « Sicut oculi luminaria, inquit, ac sidera